

ДЕРЖАВНІ ТА ПРИВАТНІ ВНЗ: ВЗАЄМВІДНОСИНИ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Стаття розкриває проблему співіснування державних та приватних навчальних закладів на ринку освітніх послуг України. Автор розглядає перспективи розвитку приватних ВНЗ в умовах конкуренції та наголошує на необхідності оперативного реагування навчальних закладів на зміни на ринку праці.

Ключові слова: природна монополія, державні та приватні заклади освіти, прибуток, собівартість, ринок освітніх послуг, конкурентні переваги.

Жодна економіка не може існувати без якісних ресурсів. За умов швидкого розвитку технологій, найважливішим ресурсом стають працівники, а ресурси ці формуються завдяки існуванню ринку послуг вищої освіти.

На українському ринку освітніх послуг склалась ситуація, коли в одній ніші працюють приватні і державні навчальні заклади. За популярністю серед абітурієнтів приватні ВНЗ значно поступаються державним, адже останні мають набагато довшу історію і стабільну репутацію. Тому конкурувати з ними приватним закладам надзвичайно складно. Та і загалом питання про доцільність існування приватних навчальних закладів у системі освіти є суперечливим. Адже, якщо державні заклади мають таку потужну навчально-методичну базу, то приватним ВНЗ буде дуже непросто забезпечувати своїх студентів послугами рівня, що є не нижчим, ніж у державних закладів. Та і утримання басейнів, спортивних майданчиків та гуртожитків для невеликого приватного ВНЗ є дорогим задоволенням. З іншого боку, кількість місць державного замовлення постійно знижується, і державні заклади не в змозі надати вищу освіту усім бажаним. А тому поступово формується ринкова ніша, яка цілком доступна для приватних ВНЗ. Отже, постає питання про те, чи є монополія державних закладів економічно виправданою, і яким чином приватні заклади можуть забезпечити собі достатній рівень прибутків за такої конкуренції.

Ці питання розглядалися у літературі з різних аспектів. Маркетинг в освіті досліджувала професор Т. Є. Оболенська, про маркетингове забезпечення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів писала професор І. Решетнікова. Фактори конкурентоспроможності ВНЗ вивчав О. В. Босак. Але згадані напрацювання були призначені для закладів сфери освіти загалом, без аналізу відмінностей між становищем на ринку приватних і державних вищих навчальних закладів. Тому завданням нашої статті став аналіз конкуренції між закладами з різними формами власності.

При дослідженні доцільності конкуренції в певній галузі доцільно проаналізувати поняття природної монополії. Природна монополія – це вид монополії, за якої перевага одного постачальника товарів чи послуг є економічно виправданою. Це досягається завдяки тому, що більшим є обсяг діяльності постачальника товарів чи послуг, то нижчою є собівартість на одиницю, а це

говорить про ефект економії на масштабі. Природні монополії в економіці є явищем корисним, адже дозволяють використовувати менше ресурсів для виробництва продукту, не жертвуючи при цьому якістю. Але коли мова йде про заклади освіти, дуже важко визначити, що саме повинно бути позитивним ефектом від діяльності природної монополії – низька собівартість навчання чи вища його якість. Тобто, чи справді позитивним є монополія державних ВНЗ на ринку освітніх послуг, чи, можливо, приватні заклади повинні створити їм конкуренцію і таким чином сприяти покращенню якості послуг? І як приватним навчальним закладам знайти правильний шлях для досягнення своїх цілей? Адже з одного боку приватні заклади освіти – це підприємства, що мають своєю першочерговою метою отримання прибутку та примноження статку власників, а з іншого боку – це заклад, що має робити внесок у підготовку кваліфікованих спеціалістів і сприяти зростанню економіки.

З економічної точки зору проблема економії витрат наявна завжди. Специфіка організації великих навчальних закладів дозволяє зменшити витрати на управлінській апарат, рекламу, зв'язки з громадськістю тощо. Крім того, великі державні ВНЗ мають кращу технічну базу, спортивні комплекси, бібліотеки та їдальні, що були збудовані за часів Радянського Союзу. Для приватного ВНЗ це буде вимагати великих капіталовкладень. А оскільки середньостатистичні ВНЗ не отримують високих прибутків, залучення позикових коштів чи інвесторів – справа нелегка. Та і не кожен банк згодиться надати кредит навчальному закладу через високий рівень ризику, що спричинений відсутністю достатньої застави.

Собівартість навчання в приватних закладах також на порядок вища, ніж у державних ВНЗ. Першою причиною є те, що приватні заклади зазвичай не мають власного приміщення і повинні брати його в оренду. Крім того, витрати на заробітну плату є вищими. Це зумовлено тим, що за рівних ставок зарплати, викладачі з більшим бажанням ідуть працювати в державні установи, адже там є мінімальним ризик залишитись без роботи у разі закриття навчального закладу, що в Україні є останнім часом досить поширеним для приватних ВНЗ. Отже залучення на роботу викладачів вимагає виплати їм заробітної плати вищої, ніж на аналогічній посаді в державному ВНЗ. А якщо собівартість навчання є вищою в приватних закладах, то

і ціна повинна бути вищою.

Таким чином, з точки зору витрат, державні навчальні заклади дійсно становлять природні монополії у сфері освіти і приватним вищим навчальним закладам майже неможливо протистояти такій конкуренції. Який же вихід у приватних навчальних закладів? Яким чином приватні заклади можуть стати достойними конкурентами державним ВНЗ і зайняти своє місце на ринку освітніх послуг?

Ринок освіти набагато ширший, ніж прийнято вважати. У приватних закладів є одна дуже важлива перевага, яку їм треба навчитись використовувати, – це їх гнучкість. Приватні ВНЗ не залежать від державного фінансування, вони можуть приймати власні рішення щодо організації навчального процесу, що дає можливість змінюватись, пристосовуючись до вимог ринку. По-перше, ВНЗ необхідно знати, яких саме послуг не вистачає на ринку. Абітурієнти вступають до навчального закладу, щоб отримати навички, необхідні для успішної кар'єри в майбутньому. А які це навички?

Поширеною є думка про те, що знання, отримані у ВНЗ, мають теоретичний характер, і молодим спеціалістам доводиться опановувати ази своєї професії уже на робочому місці. Така точка зору зменшує мотивацію студентів до навчання. У травні 2007 року Лабораторія консалтингово-маркетингових послуг Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України провела дослідження, метою якого було визначити

фактори, що впливають на конкурентоздатність ВНЗ на ринку. У межах цього дослідження було проведено опитування роботодавців на тему найважливіших якостей, які вони хочуть бачити в своїх майбутніх працівників. Цікавим є те, що роботодавці оцінили важливість сукупності знань лише на 16%, а ділові навички визначають бажаність кандидата на посаду на 65%. Серед найнеобхідніших ділових навичок роботодавці назвали динамізм, енергію, бажання працювати, а також ініціативність та готовність брати на себе відповідальність. Це саме та ніша на ринку, яку можуть використати приватні вищі навчальні заклади для підвищення рівня конкурентоспроможності. Це не означає, що знання нікому не потрібні і про них взагалі варто забути. Але акцент повинен стояти не на інформації як такій, а на тих навичках, які потім допоможуть колишнім студентам знайти своє місце в нашій економіці і займатись улюбленою справою, незалежно від того, наскільки вона співзвучна із назвою факультету, на якому вони навчались.

Приватні навчальні заклади працюють на ринку послуг. А підприємства сфери послуг уже добре розуміють, що головна річ, яка необхідна сьогодні для виживання на ринку, – це орієнтація на споживача і на його потреби. Саме цю можливість повинні використати приватні вищі навчальні заклади для того, щоб вижити на ринку. Тоді їхні студенти з гордістю будуть вимовляти на співбесіді назву ВНЗ, у якому вони отримали вищу освіту.

Список літератури

1. Босак О. В. Фактори конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в системі формування економіки знань // *Регіональна економіка* / – 2008 – №4. – С. 223-227.
2. Вітер, М. Б. Приватні вищі навчальні заклади в освітньому просторі України [Текст] / М. Б. Вітер // *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України* – 2007. – №17. 6. – С. 286-291.
3. Гуляницький, В. В. Тенденції розвитку приватного сектора вищої освіти в аспекті Болонської конвенції [Текст] / В. В. Гуляницький // *Болонський процес: перспективи розвитку вищої освіти України. Матеріали VII Міжнародної наукової конференції "Модернізація вищої освіти України в умовах Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду і перспективи розвитку"*, м. Одеса, 29–31 травня 2007 р. і VIII Міжнародної наукової конференції "Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи вищої освіти в контексті Болонського процесу", м. Судак (Автономна Республіка Крим), 13–16 вересня 2007 р. 110-122.
4. Курбатов С. В. Університетські рейтинги та проблема конкуренції елітних навчальних закладів у глобальному освітньому полі // *Педагогіка і психологія* / – 2010 – №4(69). – С. 111-121.
5. Решетнікова І. Маркетингове забезпечення діяльності вищих навчальних закладів // *Маркетинг в Україні* / – 2010 – №4(62). – С. 67-70.
6. Трубич, С. Формування та розвиток ринку освітніх послуг як передумова входження України в ЄС (підходи до уточнення понятійного апарату дослідження) [Текст] / С. Трубич // *Вісник Львівського НУ ім. Івана Франка: Серія економічна* – 2005, вип. 34. – С. 32-40.

РЕЗЮМЕ

Петрук Тат'яна

Государственные и частные вузы: взаимоотношения на рынке образовательных услуг

Статья раскрывает проблему сосуществования государственных и частных заведений на рынке образовательных услуг Украины. Автор рассматривает перспективы развития частных вузов в условиях конкуренции и отмечает необходимость оперативного реагирования учебных заведений на изменения на рынке труда.

RESUME

Petruk Tetyana

Government and private institutes: relationship dynamics in the education market

The article deals with the problem of coexistence of public and private education establishments in Ukraine. The author analyses the prospects of private universities in a competitive environment and stresses on the need for educational establishments to respond quickly to changes which occur in the labor market.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013 р.